

8. Огієнко І. Нариси з історії української мови: система українського правопису. (Популярно-науковий курс з історичним освітленням) / І. Огієнко. – Варшава, 1927. – 208 с.
9. Грунський Н.К. Украинская грамматика / Н.К. Грунський. – 2-е изд. – К. : Издание Товарищества «Голось», 1918. – 64 с.
10. Курило О. Курс українського правопису : Підручник для шкіл і самонавчання / О. Курило. – К. : Друкарня Товариства «Криниця», 1919. – 158 с.
11. Левицький М. Українська граматики для самонавчання / М. Левицький. – 3-е вид. – Катеринослав ; Ляйпціг, 1923. – 197 с.
12. Наконечний М.Ф. Українська мова. Програма-конспект з додатком про новий правопис український / М.Ф. Наконечний. – Х. : Кооп. вид-во Рух, 1928. – 240 с.
13. Синявський О. Найголовніші правила української мови. (За новим правописом) / О. Синявський. 3-е вид. – Х. ; К. : Держ. вид-во України, 1930. – 62 с.
14. Тимченко С.К. Українська граматики / С.К. Тимченко. – К. : Вид-во Товариства «Час», 1917. – 168 с.
15. Німчук В.В. Проблеми українського правопису ХХ – початку ХХІ ст. / В.В. Німчук. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 116 с.
16. Бурячок А.А. Про концепцію нової (остаточної) редакції українського правопису / А.А. Бурячок // Українське слово. – 1995. – 8 червня. – С. 14-15.

The article is dedicated to the history of the formation of endings of the nouns in the genitive case singular feminine gender of modern third declension. The basic trends of their use in the dialects of the Ukrainian language and their stylistic varieties, the views of local linguists on varying endings *и* / *і* in the genitive case of feminine gender at the beginning of the XX-th century are analyzed. The trends of expansion of their use at the beginning of the XXI-st century are traced and the issues of codification of variant endings of the genitive singular feminine nouns of the third declension in modern spelling publications are highlighted.

Key words: variant forms, genitive case, dialect, trend, orthography.

Отримано: 26.09.2016 р.

УДК 342.725

Н. В. Яремчук, М. А. Іскова

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

НАЦІОНАЛЬНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ОГІЄНКА: МОВНИЙ АСПЕКТ

Дослідження спрямоване на висвітлення соціокультурних елементів та етнопсихологічної складової лінгвофілософських ідей Івана Огієнка, що стосуються природи та сутності української мови для кожного окремого індивіда та етноса в цілому. Детально з'ясовано сутність національних поглядів на вплив екстралінгвальних чинників у наукових дослідженнях за мовним критерієм (на матеріалі публікації «Наука про рідномовні обов'язки»).

Ключові слова: українська мова, національна освіта, культура, етнопсихологія, суспільство, національна ідея.

Посилення уваги до значення ролі українського слова у контексті національної освіти сприяє розкриттю лінгводидактичного дослідження Івана Огієнка з культурологічної точки зору. Аналіз наукової спадщини репрезентує

актуальне для українського сьогодення мовне питання та проблему білінгвального осягнення дійсності.

Слід зазначити, що дидактичні праці науковця в своїх статях досліджують М. Ляхощка, А. Алексюк, В. Мацько, О. Гривнак, Н. Ничкало, Ф. Погребенник, Ф. Качкан, В. Лозовий, Г. Опанасюк.

Ідея Івана Огієнка про народну освіту з огляду на різні аспекти національного виховання висвітлюється в публікаціях С. Мартиненка, який детально аналізує функціональність виховних прийомів та становлення української ідентифікації.

Особливе значення мають праці Є. Сохаської та М. Тимошика, які розглядають взаємовплив громадської та церковної діяльності дослідника на формування його основоположних поглядів та гуманістичних засад християнського світобачення.

Актуальність нашої статті визначається важливістю висвітлення проблематики впливових екстралінгвальних чинників на сутність національної ідеї збереження мови. Ми маємо на меті з'ясувати вплив культурного середовища на етнічне самовизначення українців за мовним критерієм.

Науковий доробок культуролога, педагога, лінгвіста, філолога і активного громадського діяча Івана Огієнка нараховує численні публікації з української мови та літератури, теорії педагогіки, українознавства та теології. Значне місце серед досліджень посідають лінгводидактичні проблеми, зокрема взаємозв'язок виховання молоді на українському мовному ґрунті та самосвідомість нації, як головний чинник розвитку незалежної держави.

Питання природи рідної мови та її сутності розкрито в найвизначнішому дослідженні дидактика «Наука про рідномовні обов'язки», яке охоплює соціальні та екстралінгвальні чинники, що впливають на особистість під час розвитку в культурному середовищі. Оригінальна лінгвофілософська концепція Івана Огієнка втілює в собі поєднання етнолінгвістичних, етнопсихологічних та культурологічних студій, на меті об'єднання яких перебувала реалізація передової ідеї оновлення освіти.

Насамперед, вчений не вбачав можливим її втілення без практики міжкультурної комунікації за допомогою особливої форми осягнення світу, духовних надбань та архетипів власного народу – української мови. Специфіка наукової праці полягає у взаємозв'язку соціального середовища, культури та історії, зафіксованих в мовному просторі, які в подальшому виступають як фундамент національно свідомої особистості.

Цілком природною є мотивація дослідника до збереження ідентичних рис за допомогою мови, яка є найвизраźнішою етнічною ознакою. Насамперед, духовне начало та нерозривний зв'язок з мовою батьків, що утверджує поєднання з акумульованим в лексемах досвідом минулих поколінь й етнічної групи в цілому є головними факторами, на підставі яких формується особистість.

Іван Огієнко у передмові до «Науки про рідномовні обов'язки» акцентує увагу на тому, що для національного свідомого громадянина «рідна мова – це найважливіша основа, на якій зростає духовно й культурно кожний народ» [1, с.11].

Митрополит закликав до виховання дітей та молоді тільки рідною мовою, оскільки «вона принесе їм найбільше духовних цінностей» [1, с.27]. Таким чином, ми можемо стверджувати, що відчуття вищого духовного осягнення неможливе без поєднання з основою когнітивного процесу – думкою, втіленою у слові. Концепт «мова-народ-релігія» втілено у своєрідній системі виховних методів, спрямованих на гармонійний синтез вищезазначених аспектів.

Зі свідчень дослідників лінгводидактики, аналіз спадщини науковця дає підстави стверджувати, що в ній наявні всі елементи, які становлять повноцінну картину духовного світу особистості: спосіб мислення, характер, темперамент, світогляд, мораль, естетичні категорії, філософію, ідеологію та самосвідомість, що формуєть основу для рідномовного виховання.

Погляди на дидактичне спрямування мають чітко визначену систему:

- 1) рідномовна школа – чинник духовного відродження народу;
- 2) мова – засіб єднання українського суспільства шляхом свідомого виховання нових поколінь як запоруки цілісності української нації в майбутньому;
- 3) в єдиному мовному середовищі дитина здатна легко і швидко засвоїти мову, яка залишиться на все життя для неї рідною;
- 4) «винародовлення» [2, с.15] відбувається внаслідок втрати рідної мови та свідомої відмови від неї носіїв;
- 5) виховання «мовної стійкості» на протигагу змінному історичному процесу та зовнішнім соціальним чинникам.

Рідна мова, на думку Огієнка, є найміцнішою основою духовного об'єднання народу, в якій зосереджено «глибини його духовної культури» [2, с.15]. Зокрема, це пояснюється зверненням за допомогою молитв до Бога українською мовою, що обумовлює неможливість роз'єднання духовної сутності релігійного мислення зі способом його вираження.

Мовознавцем була сформована низка рідномовних обов'язків для свідомих громадян та сім'ї. Іван Огієнко обгрунтував цілісну систему правил етики та ефективної міжкультурної комунікації в розділах «Рідномовні зв'язки в мішаних подружжях» та «Рідномовні обов'язки в стосунку до чужинців», які регламентують доцільний відбір мовних засобів під час обміну інформацією в повсякденному житті.

Слід зауважити, що основою міжкультурної комунікації для збереження української мови в чужомовному оточенні за межами держави є підходи: «не ховай своєї народності й сміло борони рідну мову», «шануй чужу мову, але вимагай і від чужинців так само шанувати і свою мову» [1, с.37]. Рідномовна поведінка громадянина може зазнавати впливу залежно від обставин та сімейного устрою в родині.

Водночас, важливу роль учений надає саме «батьківській» мові, яку дитина чує від народження і якою послуговується впродовж усього свого життя: «Пильнуйте всіма силами, щоб перша мова вашої дитини була справді матерня», так як «...дитина вважатиме тільки ту мову за рідну, якою говоритиме перші п'ять років свого життя» [1, с.16]. В іншому випадку особистість формується в білінгвальному середовищі і не може повноцінно досягнути самотутні власної культури внаслідок змішування понять, що згодом призводить до втрати ідентифікації.

Зрештою, наслідком такого виховання може стати зникнення цілого етносу, позбавленого необхідного успадкованого інформаційного матеріалу, який наявний лише в мовній матерії.

Започаткований Огієнком термін «винародовлення» [2, с.15] з негативним забарвленням дефініції вживався для означення поширеного на той час явища відриву від історичного процесу, культурних надбань, мовного багатства й невідповідність духу та інтересам української суспільної верстви. Пропагуючи «обов'язки», митрополит розповсюджував сферу свого впливу на різні соціальні прошарки, не поділяючи соціум на окремі, привілейовані групи.

Як інтелігенція та представники релігійного вчення, так і педагоги, творці, студенти й емігранти підпорядковувалися системі чітко визначених правил. «Мовне винародовлення завжди провадить до морального каліцтва, а воно – найродючіший ґрунт для різних злочинів» [2, с.17].

Втім, без унормованої рідної мови, яка становить літературний варіант, «нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомості нації – нема державності як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» [1, с.12].

Дослідник акцентує особливу увагу на тому, що стан літературної мови дорівнює ступеневі культурного розвитку народу та окреслює його подальший потенціал. Духовний пласт в основі кодифікованих з часом категорій становить найміцнішу основу нації.

Єдина для певного етносу літературна мова, на погляд Огієнка, виконує ряд функцій [1, с.17]:

- 1) вплив на інтелектуально-когнітивне та специфічне чуттєво-емоційне ставлення до навколишньої дійсності;
- 2) акумулювання загальнонародних архетипів та морально-етичних цінностей;
- 3) зміцнення національної свідомості кожного громадянина;
- 4) формування дієвої інтелігенції та поширення ідей, спрямованих на збереження головних ознак культури народу;
- 5) розвиток освітніх галузей та запровадження нових підходів для ефективного ознайомлення нового покоління з інтелектуальними надбаннями нації;
- 6) вплив на економічну сферу, зростання національного продукту.

За свідченням вченого, літературна мова з'являється однаково, незалежно від зовнішніх обставин та суспільних чинників: найбільш розповсюджена на території говірка формує єдиний пласт лексем, який згодом становить єдине ціле. Якщо історично такий тип продовжує своє існування протягом певного часу, необхідного для усталення вимови та елементарних граматичних понять в практичному вжитку, то мовний простір починає накопичувати необхідний матеріал для остаточного формування у соціумі.

Паралельно розвиваються і є не менш важливими мовлення та культура мови, які зростають разом зі свідомістю народу. «Народ, що не працює для збільшення культури, не скоро стане свідомою нацією й не стоїть на дорозі до державності» [1, с.13].

Співвідношення літературної мови та етносу дослідник формулює як «для одного народу – одна літературна мова», «для одного народу – одна літературна вимова», «для одного народу – один правопис» [1, с.12].

Розвиваючи свої погляди, Іван Огієнко акцентував особливу увагу на постійному оновленні, яке відбувається в мовній структурі, в тому числі динамічності словникового запасу, який збагачується за рахунок її історичних змін в цілому та отриманих запозичень під час міжкультурних зв'язків. Втім, відмінні риси, притаманні суто українським поняттям на означення дійсності, залишаються сталими. «Рідна й літературна мова – органи надзвичайно чутливі, навіть найменші недостачі й потрясіння життя приватного чи всенародного помітно відбиваються й на них» [1, с.13].

Детермінантом розвитку рідної мови виступає врівноважена політична діяльність, спрямована на захист національної самобутності своїх громадян. Зокрема, розвиток освіти та виховання молоді згідно з дотриманням рідномовних обов'язків, що має на меті «реальну практику, щоб найвірніше забезпечити своїй рідній і літературній мові найкращий і найлегший розвиток» [1, с.12].

Розуміння рідномовної політики як найважливішої державної політики загалом в усіх її виявах стосується кожної сфери діяльності і охоплює насамперед культурні, духовні та економічні чинники. Проте, не менш головною складовою Огієнко вважав толерантність до мов і культур національних меншин як приклад високого культурного рівня українців. З цієї точки зору ми фіксуємо вплив хрис-

тианської етики митрополита на необхідність бачити в людині цілісну особистість. «Кожна держава, що дбає про своє майбутнє, мусить давати своїм меншинам певну змогу нормально розвивати свої літературні мови» [1, с. 13].

Отже, вже на початку ХХ ст. в своїй ґрунтовній праці «Наука про рідномовні обов'язки» Іван Огієнко зазначив важливі лінгводидактичні та соціолінгвістичні ідеї, сформовані на основі детального дослідження суспільного життя та позамовних чинників.

З'ясовано, що мовно-етнічна сегментність впливає на сприймання нацією своєї культури й засвоєння духовної спадщини, саме тому освітня та політична діяльність повинна бути спрямована на збереження суто українських національних рис в мовному просторі.

Взаємовплив мови та етнічної самосвідомості, менталітету та культурних традицій становить собою гармонійний синтез нації. Національна ідея мовної єдності без утисків носіїв інших мов та культур репрезентує себе в гуманістичному аспекті, що свідчить про глибоке поєднання з релігійними переконаннями митрополита.

Список використаних джерел:

1. Огієнко І.І. Наука про рідномовні обов'язки / І.І. Огієнко. – Л. : Фенікс, 1995. – 56 с.
2. Огієнко І.І. Творимо українську культуру всіма силами нації / І.І. Огієнко. – Варшава : Наша Культура, 1935. – 389 с.

This article is devoted to the research of the national views in the Ivan Ogienko's research works (based on the essay «The science about native language duty»). A lot of attention is given to analysis of the social elements; also a lot of attention was devoted to ethnic psychology theme. We came to a conclusion that the linguistic and philosophic Ogienko's ideas has been based on derivation and maint point of Ukrainian language for every person and the Ukrainian nation in general.

Key words: national education, Ukrainian language, culture, ethnic psychology, society, national idea.

Отримано: 03.10.2016 р.

УДК 811.161'276.6:62

Н. О. Яценко

Інститут української мови НАН України

УКРАЇНСЬКЕ СТИЛІСТИЧНЕ ТЕРМІНОЗНАВСТВО ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Зроблено спробу проаналізувати становлення українського стилістичного термінознавства, починаючи з ХХ ст., а також розкрити основні аспектні напрями його розвитку. Відповідно до напрямів систематизовано фундаментальні праці українських дослідників у царині термінознавства.

Ключові слова: стилістичне термінознавство, мовоцентричний, текстоцентричний, терміноцентричний напрями, функціонально-стильовий аспект, стилістика наукового / спеціального / фахового тексту.

Проблематика стилістичного термінознавства усе частіше привертає увагу дослідників. Ознакою сьогоденного часу стає все більша увага до функціонально-комунікативної сторони мови. Перехід до вивчення комунікативної сторони побу-